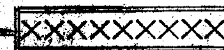
DIN SCRIERILE ÎN PROSĂ ÎNCĂ NEADUNATE ALE LUÎ EMINESCU.

ICOANE VECHĬ
ȘI
ICOANE NOUĂ

(«TIMPUL», DECEMBRE 1877)

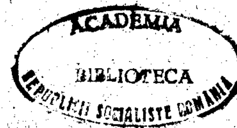
REPUBLICATE CU PRILEJUL COMEMORĂRIĬ A 20 DE ANĬ DE LA MOARTEA SCRIITORULUĬ

DE K.

VĂLENIĬ-DE-MUNTE
TIPOGRAFIA «NEAMUL ROMÂNESC»
1909.

PREFAȚĂ

In fruntea acestei retipăriri se cuvine a se pune cîteva observații.

Intr'o limbă minunată, cu o logică în aparență nezguduibilă, cu toate mijloacele poetice ale icoanei, fantasiei, ironiei, Eminescu, redactor la «Timpul» conservatorilor, expune și în aceste articole teoria că vremea veche era întreagă bună și vremea nouă e toată rea, și aceasta din pricina innoitorilor liberali, fără știință, talent, practică și sinceritate.

Cetitorul trebuie înștiințat. Vechiul regim politic avea groaznice vicii de orientalism. Dar el cuprindea în sine o tradiție serioasă și fecundă, așezăminte care izvorîseră din adîncul ființei noastre naționale, datini care corespundeau însușirilor noastre osebitoare, o viață morală care era a tuturora fiindcă venia de la toți, o solidaritate care strîngea necontenit laolaltă o lume națională.

Le-am pierdut pe toate acestea, și e o pierdere uriașă.

Sinceri mulți din ei, nepregătiți, mediocri cei mai mulți, liberalii aŭ vrut să clădească pe ruinele acestei clădiri modeste un noŭ palat în stil apusean, a căruĭ desăvîrșire era mîndria lor. Îl avem: vara, ne arde, iarna, ne zgribulim de frig, umezeala năpădește pă-

reţiĭ şi oasele noastre, fumul ne inneacă, praful ne înnăbuşă, mirosurile grele ne dezgustă, zgomotul încunjurător ne ameţeşte. Dorim de vechea pace, răcoare, trăinicie, de vechile mirezme ale odăilor sănătoase.

Nu le vom avea la loc niciodată. Vremea le-a luat, pe dreptate saŭ fără. In clădirea nouă trebuie începută însă o întreagă operă gospodărească de adaptare, pe care ambiţioşiĭ întemeietorĭ aŭ despreţuit-o. A căzut casa bună a părinţilor noştri; datoria noastră e să potrivim casa bună a copiilor noştri.

Trecutul sănătos şi plin de cuviinţă ni va fi sfătuitor şi îndreptător la tot pasul. Cu el ne vom înţelege iarăşi, dar înţelegerea aceasta nu ne va duce la ură oarbă şi stearpă, ci la iubire înţelegătoare, iertătoare şi muncitoare.

In critică ne vom putea sprijini pe genialul înnaintaş; o vom corecta însă şi restrînge. Inchinîndu-ne genialei umbre, vom trece totuşi pe lîngă durerea eĭ pentru a căuta munca noastră.

N. IORGA.

Icoane vechĭ şi icoane nouă.

I. Actualitatea [1].

Sociologia nu este până acum o ştiinţă, dar ea se întemeiază pe un axiom, care e comun tuturor cunoştinţelor omeneştĭ, că adecă întîmplările concrete din viaţa unuĭ popor sînt supuse unor legĭ fixe, care lucrează în mod hotărît şi inevitabil. Scriitorĭ cari în privirea ideilor lor politice sînt foarte înnaintaţĭ, aŭ renunţat totuşĭ de a maĭ crede că Statul şi societatea sînt lucrurĭ conventionale, răsărite din libera învoială reciprocă dintre cetăţenĭ; nimenĭ, afară de potaia de gazetarĭ ignoranţĭ, nu maĭ pot susţinea că libertatea votuluĭ, întrunirile şi parlamentele sînt temelia unuĭ Stat. De sînt acestea saŭ de nu sînt, Statul trebuie să existe şi e supus unor legĭ ale naturiĭ, fixe, îndărătnice, neabătute în cruda lor consecinţă. Desebirea este că în viaţa constituţională lupta pentru existenţă a grupurilor societăţiĭ care ştiŭ puţină carte, găseşte răsunet; pe cînd în Statul absolutist acea luptă e regulată prin o putere mult maĭ înnaltă, a monarhuluĭ adecă, al căruĭ interes este ca toate clasele să steie bine şi ca lupta dintre ele să nu fie nimicitoare pentru vre una.

Nimic nu arată maĭ mult că spiritul public nu e

1 «Timpul» din 11 Decembre 1877.

copt, decît discuții asupra teoriilor constituționale. Această copilărie a spiritului nostru public se arată de la începutul desvoltării noastre moderne, din zilele în care cei d'intăiŭ tineri rău saŭ de loc preparați s'aŭ întors din Paris, unde, uimiți de efectele strălucite a' unei vieți istorice de o mie și mai bine de ani, și uitînd că pădurea cea urieșească de averi, știință și industrie are un trecut foarte lung în urmă-i, — aŭ socotit a introduce aceiași stare la noi, introducînd formulele scrise ale vieții publice de acolo. E o zicală veche că, de ai sta să numeri foile din plăcintă, nu mai ajungi s'o mănînci. Drept că e așa, dar, cu toate aceste, acele foi există. Și, dacă n'ar exista, n'ar fi plăcintă. Asămănarea e cam vulgară, dar are meritul de a fi potrivită. Condițiile plăcintei noastre constituționale a libertăților publice, de care radicalii se bucură atît, sînt economice; temelia liberalismului adevărat este o clasă de mijloc, care produce ceva, care, puind mîna pe o bucată de piatră, îi dă o valoare înzecită și însutită de cum o avea, care face din marmură statuă, din in pînzătură fină, din fier mașine, din lînă postavuri. Este clasa noastră de mijloc în aceste condiții? Poate ea vorbi de interesele ei?

Clasa noastră de mijloc consistă din dascăli și din ceva mai rău, — din advocați.

D. X. bunăoară e plătit de Stat ca să învețe pe studenții de la Universitate limba romînă din punct de vedere filologic și Istoria Romînilor, două obiecte pe care nu le cunoaște de loc.

Să ne înțelegem. Nu avem pretențiunea ca profesorii noștri să fie genii. Departe griva de iepure. Dar, în împrejurări normale, acest domn, ajuns din întîmplare profesor, s'ar fi pus pe învățat carte și, fiindcă nu este cu totul lui tot mărgenit, încît să aibă nevoie de a fi instalat într'un spital de nevolnici, ar fi ajuns să poată

împărtăși studenților ceia ce aŭ aflat alții, de ex. învățații streini, despre limba romînă, li-ar fi arătat calea bună și bătută de oameni mai cuminți, încît s'ar fi împlinit teoria unui pedagog frances, că un școlar poate învăța de la profesorul săŭ mai mult decît știe acesta însuși. Atunci nu l-am fi auzit susținînd pe d. X. autenticitatea cronicei lui Hurul, autenticitatea unei scrieri, care, pentru filologii elementari chiar, e o galimație deplină și un falsificat greoiŭ, pe care-l cunoști ca atare la cea d'intăiŭ vedere.

Dar, împrejurările nefiind normale, d. X. nu învață nimic, ci face politică. Drepturile imprescriptibile, libertatea alegerilor, responsabilitatea ministerială, suveranitatea poporului sînt cuvinte care se învață pe de rost într'un sfert de ceas și care-l ridică pe om la noi în țară, făcînd de prisos orice muncă intelectuală. Căci natura comună nu muncește decît de silă. Silit de împrejurări normale, d. X. ar fi devenit un profesor mediocru; nesilit de nimenea, se simte în sat fără cîni și umblă cu mînile în șolduri, lasă școala pustie și vine la Bucureștĭ ca să-și facă mendrele și să-și deie o importanță, pe care natura n'a voit să i-o deie [1].

Tot astfel e d. Y. și bună parte din cumularzii Universităților. Am luat profesori de Universitate, pentru că un institut înnalt de cultură poate ilustrà mai clar starea noastră de decadență. Și cine plătește oare pe acești domni din clasa de mijloc, a' căror mîni și inteligență nu produc valori de un ban roșu măcar? În linia din urmă munca țeranului, care ca dorobanț moare pe cîmpul de războiŭ, ca muncitor se spetește plătind dări, pentru a ținea pe umerii lui o clasă de trîntori netrebnici.

---

[1] A. Visanti.

Ce să maĭ zicem de advocațĭ?

Întorșĭ din străinătate, eĭ nu și-aŭ dat silința să învețe legile și datinile pămîntuluĭ, să codifice obiceiurile națieĭ româneștĭ, ci aŭ introdus pur și simplu codicele pe care le învățaseră la Paris, ca și cînd poporul românesc a fost în trecut un popor de vite, fără legĭ, fără obiceiurĭ, fără nimic, și trebuia să i se aducă toate celea de-a gata din cea maĭ renumită fabrică. Dar, în genere, advocațiĭ sînt inteligențele cele maĭ stricate din lume. Căcĭ, într'adevăr, ce credințe poate avea un om, care azĭ susține, mîne combate unul și acelașĭ lucru, un om a căruĭ meserie este să dovedească că negru-ĭ alb și albu-ĭ negru? Oricît de bună morișcă intelectuală ar avea, ea se strică cu vremea și devine incapabilă de a afla adevărul. De aceia cele maĭ multe din discuțiile adunărilor aŭ caracterul de cîrciocurĭ și apucăturĭ advocăteștĭ, de căutare de nodurĭ în papură, de vorbe înșirate și fire încurcate.

Acestea sînt elementele, cărora legile noastre franțuzeștĭ li daŭ în stăpînire țara. Plebea de sus face politică, poporul de jos sărăcește și se stînge din zi în zi de mulțimea greutăților ce are de purtat pe umeriĭ luĭ, de greul acestuĭ aparat representativ și administrativ, care nu se potrivește de loc cu trebuințele luĭ simple, și care formează numaĭ miĭ de pretexte pentru înființare de posturĭ și paraposturĭ, de primarĭ, notarĭ și paranotarĭ, toțĭ aceștia plătițĭ cu banĭ peșin din munca luĭ, pe care trebuie să și-o vînză pe zecĭ de anĭ înnainte, pentru a susținea netrebnicia Statuluĭ romîn.

Ce caută aceste elemente nesănătoase în viața publică a Statuluĭ? Ce caută aceștĭ oamenĭ, carĭ pe calea Statuluĭ voiesc să cîștige avére și onorurĭ, pe cînd Statul nu este nicăirĭ altceva decît organisarea cea maĭ simplă posibilă a nevoilor omeneștĭ? Ce sînt aceste

păpușĭ, care doresc a trăi fără muncă, fără știință, fără avere moștenită, cumulînd cîte treĭ, patru însărcinărĭ publice, dintre care n'ar putea să împlinească nicĭ pe una în deplină conștiință? Ce caută d. X. profesor de Universitate, care nu știe a scrie un șir de limbă românească, care n'are atîtea cunoștințe positive, pe cîte are un învățător de clase primare din țerile vecine, și care cu toate acestea pretinde a fi mare politic și om de Stat?

Ce caută? Vom spune noĭ ce caută.

Legile noastre sînt străine; ele sînt făcute pentru un stadiu de evoluție socială, care în Franța a fost, la noĭ n'a fost încă. Am făcut strane în biserica naționalitățiĭ noastre, neavînd destuĭ notabilĭ pentru ele, am durat scaune care trebuiaŭ umplute. Nefiind oamenĭ vrednicĭ, carĭ să constituie clasa de mijloc, le-aŭ umplut caraghioșiĭ și haimanalele, oameniĭ a' căror muncă și inteligență nu plătește un ban roșu, stîrpiturile, plebea intelectuală și morală, Arioniĭ de tot soiul, oameniĭ carĭ riscă tot pentru că n'aŭ ce pierde: tot ce-ĭ maĭ de rînd și maĭ înjosit în orașele poporuluĭ românesc, căcĭ, din nefericire, poporul nostru stă pe muchea ce desparte treĭ civilisațiĭ deosebite: cea slavă, cea occidentală și cea asiatică, și toate lepădăturile Orientuluĭ și Occidentuluĭ, greceștĭ, jidoveștĭ, bulgăreștĭ, se grămădesc în orașele noastre, iar copiiĭ acestor lepădăturĭ sînt liberaliĭ noștri. Și, cînd loveștĭ în eĭ, zic că loveștĭ în tot ce-ĭ românesc și că eștĭ răŭ Romîn.

Într'adevăr d. Serurie, care a scris un volum de poesiĭ «greceștĭ», d. Andrunopulos, care batjocurește armata noastră puind-o să joace la circ, d-niĭ C. A. Rosetti, Carada, Candiano, tot nume vechĭ de care foiește textul cronicelor Românieĭ, sînt singuriĭ Romînĭ adevărațĭ; iar noĭ țeraniĭ, micĭ și marĭ, căcĭ, la urma

urmelor, tot țeranĭ sîntem, noĭ, băștinașiĭ din țerile acestea, sîntem străinĭ, carĭ vindem țara cuĭ ni dă maĭ mult pe ea.

Liberaliĭ sînt smîntîna și temeiul Românieĭ, noĭ sîntem niște rămășițe din vechile populațiunĭ autohtone, care nu merită să fie băgate în samă. De! iertați-ne, boierĭ, Arioneștĭ și Cărădeștĭ, că ni s'a părut și nouă, biet, că trăim în țara noastră și avem de zis o vorbă. Iertați-ne pentru că nu băgasem de seamă că sîntem în Bulgaria, iertați-ne apoĭ că n'am voit să ne batem pentru bieții Grecĭ și Bulgarĭ.

Nu vedețĭ că ne-am supus stăpînilor? Nu vedețĭ că ni-am trimis copiĭ la junghere, pentru ca d. Anghelescu să poată culege laurĭ pe pielea lor? Ba aŭ ajuns ca până și ciorò-horò, rumînaș de laie, alb ca pana corbuluĭ, să scoată gazetă, în care să ne batjocurească în toate zilele[1]. Nu vă e destul, milostivĭ stăpînĭ?

Dar acum, de ne vețĭ fi iertat saŭ nu, să stăm la vorbă gospodărească și să vă întrebăm, ce poftițĭ d-voastră? Și, ca să știm că avețĭ dreptul de a pretinde, să întrebăm ce produceți? Arătați-ne în adunările d-voastră pe represintanțiĭ capitalurilor și fabricilor marĭ, pe represintanțiĭ claseĭ de mijloc, care să se deosebească de fabrica de mofturĭ a «Telegrafuluĭ», și a «Romînuluĭ», și de fabrica d-voastră de palavre din Dealul Mitropolieĭ? Căcĭ nu credem să putețĭ cere ca noĭ să confundăm mătăsăriile de Lyon cu blagomaniile d-luĭ N. Ionescu, nicĭ postavurile de Manchester cu istețiile d-luĭ Popovicĭ-Ureche.

Ciudată țară într'adevăr! Pe ceĭ maĭ mulțĭ din aceștĭ domnĭ Statul i-a crescut, adecă i-a hrănit prin internate, ca după aceia să-șĭ cîștige, printr'un meșteșug cinstit, pînea de toate zilele.

[1] Fundescu.

Dar Statul a ajuns la un resultat cu totul contrar. După ce aceștĭ domnĭ și-aŭ mîntuit așa-numitele studiĭ, vin iar la Stat și cer să-ĭ căpătuiască, adecă să-ĭ hrănească până la sfîrșitul vieții. Dar nu-ĭ numaĭ atâta. Dumnealor vor să facă pe boieriĭ. 3, 4, 500 de francĭ pe lună nu-ĭ liniștesc și nu-ĭ fac să se puie pe muncă pentru a deveni folositorĭ națieĭ, de pe spinarea căreia trăiesc. Sînt născuțĭ pentru lucrurĭ maĭ înnalte, pentru deputățiĭ, minister, ambasade, catedre de Universitate, scaune în Academie, tot lucrurĭ marĭ la care cinstițiĭ lor părințĭ, carĭ vindeaŭ bragă saŭ rahat cu apă rece, saŭ umblaŭ cu patrafirul și sfiștocul din casă în casă, nicĭ nu visaseră — și nicĭ n'aveaŭ dreptul să viseze, căcĭ nu dedese naștere unor fețĭ-frumoșĭ cu stele în frunte, ci unor băiețĭ groșĭ la ceafă și tîrziĭ la minte, de rînd, adesea foarte de rînd.

Căcĭ din două una. Saŭ aceștĭ oamenĭ sînt toțĭ genialĭ și prin «calitatea» munciĭ lor intelectuale merită locul pe care-l ocupă, saŭ, neproducînd nicĭo valoare, nerepresintînd nicĭun interes general decît pe al stomahuluĭ lor propriu, trebuie reîmpinșĭ în întunerecul ce li se cuvine.

Țeranĭ? Nu sînt. Proprietarĭ nu, învățațĭ nicĭ cît negrul supt unghie, fabricanțĭ — numaĭ de palavre, meseriașĭ nu, breaslă cinstită n'aŭ, ce sînt dar? Usurpatorĭ, demagogĭ, capete deșerte, leneșĭ, carĭ trăiesc din sudoarea poporuluĭ fără a o compensa prin nimic, ciocoĭ boieroșĭ și fudulĭ, mult maĭ înfumurațĭ decît coborîtoriĭ din neamurile cele maĭ vechĭ ale țeriĭ.

De acolo pizma cumplită, pe care o nutresc aceste nulitățĭ pentru orĭce scînteie de merit adevărat, și goana înverșunată asupra elementelor intelectuale sănătoase ale țeriĭ, pentru că, în momentul în care s'ar desmeteci din beția lor de cuvinte, s'ar mîntui cu domnia demagogilor.

Într'adevăr cum li s'ar deschide oamenilor ochiĭ cînd unul li-ar zice: «Ia stațĭ oamenĭ bunĭ! Voĭ plătițĭ profe«sorĭ, carĭ nicĭ vă învață copiiĭ, nicĭ carte știŭ; plătițĭ «judecătorĭ nedreptĭ și administratorĭ carĭ vă fură, «căcĭ niciunuia dintr'înșiĭ nu-ĭ ajunge leafa. Și aceștia «vă amețesc cu vorbe și vă îmbată cu apă rece. Apoĭ «eĭ toțĭ poruncesc, și nimenĭ n'ascultă. Nefiind stă«pînĭ carĭ să-ĭ ție în frîŭ, eĭ îșĭ fac mendrele și vă să«răcesc, creîndu-șĭ locurĭ și locușoare, deputățiĭ, pri«măriĭ, comisiĭ și multe altele, pe care voĭ le plătițĭ pe «șin, pe cînd eĭ nu vă daŭ nimic, absolut nimic în «schimb, ci, din contră, vă maĭ și desbracă, după ce voĭ «i-ațĭ înțolit. N'ar fi maĭ bine ca să stăpînească ceĭ ce «n'aŭ nevoie de averile voastre, avînd pe ale lor propriĭ? «Saŭ cel puțin oamenĭ carĭ, prin mintea lor așezată, «vă plătesc ce voĭ cheltuițĭ cu dînșiĭ?»

«De aceea alungațĭ turma acestor netrebnicĭ, carĭ nu «muncesc nimic și n'aŭ nimic și vor să trăiască ca «oameniĭ ceĭ maĭ bogațĭ, nu știŭ nimic și vreaŭ să vă «învețe copiiĭ, și n'aŭ destulă minte pentru a se eco«nomisi pe sine și voiesc să vă economisească pe voĭ «toțĭ.»

II. Paralèle economice[1].

Trebuie să admitem că între aniĭ 1830 și 40 vor fi existat abusurĭ și neajunsurĭ îndestule în țerile noastre, pentru că neajunsurile se țin de natura lumiĭ acesteia, încît oricînd ne putem ruga, ca bătrîniĭ, ca să nu dea Dumnezeŭ atăta necaz cît poate duce. În epoca aceia în care s'a născut Regulamentul, și-aŭ ivit capul și cele d'intăiŭ ideĭ liberale și, ca totdeauna, relele de atuncĭ aŭ fost atribuite claselor stăpînitoare. Dacă mergea lumea răŭ, boieriĭ eraŭ de vină. Căcĭ lipsiaŭ garanțiile, lipsia suveranitatea poporuluĭ, lipsia controlul, abusurile eraŭ la culme, toțĭ furaŭ, și liberaliĭ ziceaŭ: Dați-ni nouă țara pe mînă, și vețĭ vedea ce-om face dintr'însa: cerul pe pămînt, nu alt-ceva! Ca și acum, eĭ făgăduiaŭ marea cu sarea, ca și acum causa tuturor relelor era că clasele privilegiate domniaŭ, că dispuneaŭ fără control de avuțiile țeriĭ, că jupuiaŭ lumea și-șĭ făceaŭ de cap.

1 «Timpul» din 13 Decembre 1877.

Bun. S'aŭ dus privilegiile. Astăzĭ națiunea controlează tot ce se face; nu maĭ există abusurĭ, nicĭ hoțiĭ; sîntem stăpînițĭ de legĭ absolut drepte, care ni garantează toate libertățile ce sînt cu putință.

Să facem decĭ izvodul averilor noastre.

Avem în avere: Camere, Consiliĭ comunale și județiene, primarĭ, notarĭ, advocațĭ, profesorĭ de Universitate, Academiĭ, etc., etc., toate plătite cu banĭ în numărătoare.

Avem la datoriĭ: o jumătate de miliard de francĭ datorie publică, o scădere regulată, atît a muncitorilor agricolĭ, cît și a breslașilor, o despoiare maĭ neîndurată a țeranuluĭ, ba sărăcirea claselor de sus, produsă prin sărăcirea generală, iar negoț și meseriĭ în mînĭ străine.

Am admis legiuirĭ străine? Eĭ bine nu le-am admis pentru Romîn, cu trebuințele căruia nu se potriviaŭ, ci pentru elemente economice cu care se potriviaŭ, și care știŭ a se folosi de dînsele. Am creat o atmosferă publică pentru plante exotice, de care planta autohtonă moare.

Căcĭ azĭ avem cele maĭ înnaintate instituțiĭ liberale. Control, suveranitatea poporuluĭ, codice franțuzeștĭ, Consiliĭ județene și comunale. Stăm maĭ bine pentru aceasta? Nu, de zece orĭ maĭ răŭ, căcĭ instituțiile nouă nu se potriviaŭ cu starea noastră de cultură, cu suma puterilor muncitoare de care dispunem,

cu calitatea muncii noastre, încît trebuie să le sleim pe acestea, pentru a întreţinea aparatul costisitor şi netrebnic al Statului modern.

Sîntem ţerani, curată socoteală, şi ţerăneşte ar fi trebuit să gospodărim. Ţeranul, oricît său la rărunchi ar avea, bani n'are, şi Statul modern are nevoie de bani. Un pas pe care-l face deputatul în Cameră, o prostie pe care o zice, costă pe ţară bani, şi banul e muncă. Un şir, scris de un ajutor de ajutor de primar la sat, costă bani, şi banul e muncă. O prelegere rea, ţinută la Universitate, costă bani, şi banul e muncă. În sfîrşit banul este pretutindenea represintantul şi tălmăcirea citeaţă a muncii, într'însul e sudoare şi putere musculară, şi, precum arătătorul pe ceasornic spune la numărul cutare cîte ceasuri au trecut, asemenea suma din buzunarul mieu arată cît s'a muncit pentru mine în societatea omenească.

Dar va zice cineva: Ei şi? Cu munca Romînului nu pot face Stat constituţonal cu libertate, egalitate, fraternitate şi suveranitate? Franţujii sînt farmazoni, de au putut-o face, — şi noi să nu putem? Nu sîntem noi oameni, şi nu putem să ne luăm după dînşii? Adecă ei să fie mai cu cap decît noi?

Adevărat. Franţuzul nu-i mai cu cap decît noi..., dar mai este un cusur la mijloc, care ne împiedecă sau ar fi trebuit să ne împiedece.

Franţuzul iea o bucată de metal în preţ de 50 de parale, şi-ţi face din ea un ceasornic, pe care ţi-l vinde cu doi napoleoni; d-ta îi vinzi ocaua de lînă cu un franc, şi el ţi-o trimite înnapoi supt formă de postav şi-ţi iea pe aceiaşi oca 20 de franci; Franţuzul iea paie de orez, care nu-l ţin nimica, şi-ţi împleteşte din ele o pălărie, pe care nevasta d-tale dă trei sau patru napoleoni.

Nu-i mai cu cap, pentru că mintea nu se mănîncă

cu lingura, ci o moşteneşte omul de la tată şi de la mamă, încît un mocan poate fi tot atît de isteţ şi deschis la cap ca şi un ceasornicar din Paris; numai vorba e că mocanul n'a deprins meşteşugul, şi de aceia cîştigă într'un an cît cîştigă meşterul din străinătate într'o zi.

De aceia însă meşterul din Paris are de unde plăti Camere, Universităţi, teatre, biblioteci, ba chiar brînză de iepure, de-ar avea poftă de dînsa, poate s'o aibă. Dar noi, popor de ţerani, nu le putem toate acestea decît cu încetul, şi, unde Franţuzul e cu dare de mînă, noi trebuie să legăm paraua cu trei noduri, pentru că ceia ce un popor agricol nu are niciodată, sînt banii.

Căci ce se 'ntîmplă într'adevăr?

Ai vîndut ocaua de lînă cu un franc, pe care-l ai în mînă şi-l poţi da iar, dar ea, cînd ţi-a venit înnapoi, te ţine nu unul, ci douăzeci de lei. Cu ce împlineşti cusurul de la unul până la douăzeci, de unde mai iei încă nouăsprezece?

Neapărat, că din alte producte, şi nu din lînă, deci din grîu. Dar grîul se produce cu osteneală multă şi spor puţin. Spre a produce un fir de grîu, îţi trebuie o vară întreagă, şi-atunci încă atîrnă de la ploaie şi de la vînt, de se va face sau nu, pe cînd meşterul străin a lucrat ocaua de lînă şi i-a dat o valoare înzecită în cîteva ceasuri. De acolo vine că ţeranul trebuie să muncească o vară pentru a plăti un obiect de lux, comandat din străinătate.

Calitatea muncii industriale e alta. Un zugrav face o icoană bună, o vinde şi trăieşte cu îndestulare zece ani de pe dînsa; un tăietor de lemne munceşte zi cu zi, şi abia-şi ţine zilele de azi pe mîne. Şi apoi ce deosebire între muncă şi muncă! Unul munceşte uşor şi cu plăcere sufletească şi cîştigă mult, celalalt munceşte din greu şi cîştigă puţin. Este vre-o asămănare

între unul şi cellalt? Poate tăietorul de lemne, a căruĭ muncă prin calitatea eĭ preţuieşte aşa de puţin, să se măsoare vre-odată cu zugravul?

Dar aşa-ĭ şi naţia. O naţie care produce grîŭ, poate trăi foarte bine, nu zicem ba, dar niciodată nu va putea să-şĭ îngăduie luxul naţiilor industriale înnaintate.

Neapărat că nu trebuie să rămînem popor agricol, ci trebuie să devenim şi noĭ naţie industrială, măcar pentru trebuinţele noastre; dar vezĭ că trebuie omul să înveţe maĭ întâiŭ carte şi apoĭ să calce a popă, trebuie maĭ întâiŭ să fiĭ naţie industrială şi după aceia abia să aĭ legile şi instituţiile naţiilor industriale.

Să zicem, bună oară, că cineva are un palat cît al luĭ Vodă, şi veniturĭ numaĭ de pe un petec de cinzecĭ de pogoane, — va putea el să ducă traiŭ de Domn, să ţie slugĭ multe de pe petecul luĭ de moşie?

Şi ce-ĭ într'adevăr o naţie agricolă pe lîngă una industrială? Cît un răzăş, orĭcît de vrednic fie, pe lîngă un boier cu 100.000 de pogoane într'un hotar.

Poate să fie răzăşul cît de isteţ, cît de bun de gură şi cît de harnic, să ducă traiul boieruluĭ, tot nu-ĭ ţin curelele, pentru că de unde nu-ĭ nicĭ Dumnezeŭ nu poate lua. Acum poate înţelege orĭcare om cu minte, ce fel am putut introduce la noĭ instituţiile străinătăţiĭ.

Păpuşăriĭ, care ca păpuşăriĭ chiar sînt cumplit de scumpe pentru noĭ, căcĭ de-a putere-a fi tot n'am putut face nimic.

Acuma, după ce am văzut că suveranitatea, libertatea, egalitatea şi fraternitatea ne ţin o jumătate de miliard datorie şi optzecĭ de milioane de francĭ pe an [1], să vedem cît ne ţinea pe noĭ, popor sărac, ocîrmuirea jăfuitoare a boierilor.

---

[1] Ce ar zice Eminescu dac'ar trăi azĭ şi ar vedea că datoria Statuluĭ a ajuns de un miliard şi jumătate leĭ şi că budgetul anual a ajuns a fi 435 de milioane? (K.)

Douăzecĭ şi vre-o două de milioane pentru amîndouă ţerile cu două Scaune domneştĭ. Dar aceştĭ banĭ poate eraŭ cheltuiţĭ în zădar. Populaţia săracă şi răŭ administrată poate că se stingea maĭ răŭ decît astăzĭ şi, la o vreme de foamete, doamne păzeşte, muriaŭ oamenĭ pe uliţĭ?

Ia să vedem. Deschidem «Curierul românesc» de la 1840, nl. de la 5 August, şi cetim următoarele:

«În aniĭ 1837, 38 şi 39 s'aŭ născut 139.263, aŭ murit 90.207» — va să zică în treĭ anĭ aŭ fost 48.993 de oamenĭ spor în populaţie, saŭ, cifră rătundă, 50.000 numaĭ în Muntenia; să punem pentru Moldova 40.000, căcĭ populaţia se înmulţia acolo în acelaşĭ mod regulat ca şi dincoace.

Dar populaţia se înmulţeşte în pătrat, nu în progresiune aritmetică. Dacă ţinea tot Guvernul jăfuitor al boierilor, astăzĭ aveam 8.000.000 de locuitorĭ, pe cînd n'avem nicĭ patru bune —, din contra populaţia românească a ţeriĭ noastre e azĭ maĭ mică decît la 1840.

Dar ce maĭ cetim încă în «Curierul românesc»?

«În magasiile de reservă se află depuse în vremea de treĭ anĭ din urmă 4.441.106 chile de porumb şi 299.700 de chile de meiŭ.»

Ce avem astăzĭ în magasiile noastre de reservă? Tot pe atîtea chile de palavre liberale.

Dar ce maĭ cetim încă?

«Capitalul «cutiilor satelor» din Principate s'a văzut în catagrafia din urmă la 2.357.483 de leĭ.»

Cîţĭ leĭ avem noĭ în cutiile satelor? Datoriĭ, cîtă frunză şi iarbă, căcĭ astăzĭ şi comunele rurale sînt datoare cu cîte 10—20.000 de francĭ, precum Statul e dator cu cincĭ sute de milioane.

Dar boieriĭ prădaŭ şi eraŭ răĭ, zic liberaliĭ. Haide să li facem pe plac şi să zicem şi noĭ că eraŭ para

focului şi varga lui Dumnezeŭ; zicînd-o, pe noi nu ne ţine parale, iar liberalilor li facem o plăcere.

Nu rămîne însă mai puţin sigur că populaţia se înmulţia, că ea, întîmplîndu-se ani răi, nu era expusă să moară de foame, că eraŭ nunţi şi cumetrii multe şi prohoade puţine, încît şi popa era mai cîştigat, pentru că la nunţi şi cumetrii mai mult chef se face decît la prohoade, şi toate eraŭ cu spor, până şi cărările, pentru că părintele, cînd se întorcea de la vre-un botez, în loc de-a umbla pe una, umbla pe cinci.

Dar poate avem azi mai multe garanţii de dreptate? Ia să vedem.

Stan găseşte azi o pungă înnainte de a fi pierdut-o Bran. Care-i urmarea judecătorească?

Se descopere lucrul, şi Stan mănîncă mai întîiŭ bătaie de la primar şi de la subprefect, apoi e închis preventiv, pierde zece zile de lucru, cîte un franc, fac zece franci. Judecătorul de instrucţie îşi pierde ziua cu dînsul, în loc de a se ocupa cu un delict mai complicat; deci punem leafa lui zece franci, fac 20. Judecata tribunalului corecţional ţine 10, fac 30. Stan e închis pe două luni de vară, cîte un franc ziua, fac 60; la un loc, 90. Stan se întoarce acasă, şi-şi găseşte ogorul pîrloagă şi via păragină, pierzînd munca unei veri; fac, zicem, 100, la un loc, 190. Stan găseşte dările neplătite şi-şi angajează munca pe un an, ca să le plătească, ş. a. m. d. Cu un cuvînt: Stan e ruinat pe cîţiva ani pentru că a găsit o pungă înnainte de a o fi pierdut Bran, bez bătaia primarului şi subprefectului pe de-asupra.

Cum era înnainte?

Bran pîră pe Stan la boier şi-şi primia punga îndărăt, iar Stan căpăta în schimbul pungii cinci beţe sănătoase, pe care le ţinea minte, şi apoi se ducea să-şi vadă de trebi. Scurt, drept şi—gratis. Azi mănîncă două-trei bătăi şi-şi pierde şi tot rostul.

Dar apoi în de obşte legi franţuzeşti ni-aŭ trebuit nouă? Pentrn împrejurarea ce pătimeşte un loc despre megieşi, pentru pescuirea unui iaz, pentru neîngăduirca la posesie, pentru a li se alege părţile, pentru un vad de moară ş. a. trebuiaŭ legi franţuzeşti, în care să se vorbească despre «lapini»? Trebuiaŭ miile de advocaţi, miile de primari şi ajutori de primari, notari, consilii şi para-consilii!

Asta e curată socoteală de mofluz.

Şi ce avem în schimb? Poate o cultură mai mare?

De loc. Dacă cultura se judecă după scriitori, atunci vom trebui să constatăm, cu părere de răŭ, că Eliad şi Asachi ştiaŭ de zece ori mai multă carte decît dd. C. A. Rosetti, Costinescu, Carada şi Fundescu, că Anton Pann era un scriitor cu mai mult talent şi mai de spirit decît o sută dintre ofticoşii cari fac astăzi «esprit» prin gazete, că singura comedie «Buna educaţie» a lui C. Bălăcescu e mai originală decît toate scrierile d-lui V. A. Ureche, la un loc; apoi să nu uităm că de generaţia aceia a urgisiţilor boieri se ţine pleiada scriitorilor noştri celor mai buni: Alecsaudri, C. Negruzzi, Bolintineanu, Donici, Bălcescu, ş. a., că oamenii ştiaŭ o limbă frumoasă, vrednică şi înţeleasă de opincă ca şi de Vodă.

Apoi exista autoritate şi ascultare. De zicea Vodă un cuvînt, era bun zis; iar azi...?

Azi porunceşte cînelui, cînele pisicii, pisica şoarecelui, iar şoarecele de coadă îşi atîrnă porunca.

Azi găseşti prin sate ordine ministeriale, cărora nu li se dă nicio urmare, deşi d. Primar a scris pe dînsele: «se va urmà în conformitate cu ordinele d-lui Ministru». Azi se împlinesc ordinele numai cînd d.

prefect saŭ subprefect voiesc să se răzbune asupra unuĭ conservator.

Statul e azĭ maşina, prin mijlocul căruia ceĭ laşĭ se răzbună asupra protivnicilor politicĭ.

Iată la ce hal am ajuns cu suveranitatea poporuluĭ, libertatea, egalitatea şi fraternitatea.

Apoĭ bune sînt? — Bune, numaĭ aŭ un cusur. Nu se potrivesc.

III. Bătrînii şi tinerii[1].

Cu greŭ pricepe o minte de rînd că nu este în lumea aceasta nicĭo stare de lucrurĭ şi nicĭun adevăr social veşnic. Precum viaţa consistă din mişcare, aşa şi adevărul social, oglinda realităţiĭ, este de-apururea în mişcare. Ceia ce azĭ e adevărat, mîne e îndoielnic, şi pe roata acesteĭ lumĭ nu suie şi coboară numaĭ sorţile omeneştĭ, ci şi ideile. În această curgere obştească a împrejurărilor şi a oamenilor stă loculuĭ numaĭ asta, — adecă ciudat lucru, nu ceia ce e'n folosul oamenilor, ci ceia ce este spre petrecerea lor.

Cetim azĭ cu plăcere versurile bătrînuluĭ Homer, cu care petreceaŭ odată neamurile de ciobanĭ din Grecia, şi imnele din Rig-Veda, pe care păstoriĭ Indieĭ le îndreptaŭ luminiĭ şi puterilor naturiĭ, pentru a le lăuda şi a cere de la dînsele iarbă şi turme de vite. Tot aşa privim cu plăcere plăsmuirile celuĭ maĭ mare poet pe care l-a purtat pămîntul nostru, plăsmuirile luĭ Shakespeare, şi ne bucurăm de frumuseţe lor atîta, ba poate maĭ mult încă decît contemporaniĭ luĭ, şi tot astfel privim statuile luĭ Phidias şi ale luĭ Praxiteles, icoanele luĭ Rafael, şi ascultăm musica luĭ Palestrina. Tot astfel ne bucură portretul pe care-l face Grigore Ureche Vornicul luĭ Ştefan Voevod cel Mare,

[1] «Timpul» din 14 Decembre 1877.

încît simţim şi azĭ plăcere cetind ce vrednic şi cu vîrtute Romîn a fost Măria Sa.

Dar nu tot astfel sînt gîndirile care ating folosul oamenilor, bunul lor traiŭ şi petrecerea lor unul lîngă altul fără a se prigoni şi fără a-şĭ amărî viaţa eĭ în de eĭ.

Introducînd legile cele maĭ perfecte şi maĭ frumoase într'o ţară, cu care nu se potrivesc, ducĭ societatea de rîpă, orĭcît de curat ţi-ar fi cugetul şi de bună inima. Şi de ce aceasta? Pentru că — întorcîndu-ne la cărarea noastră bătută —, orĭce nu-ĭ icoană, ci viŭ, e organic, şi trebuie să te portĭ cu el ca şi cu orĭce organism. Iar orĭce e organic se naşte, creşte, se poate îmbolnăvi, se însănătoşează, moare chiar. Şi, precum sînt deosebite soiurĭ de constituţiĭ, tot aşa lecuirea se face într'altfel, şi, pe cînd Stan se însănătoşează de o buruiană, Bran se îmbolnăveşte de dînsa şi maĭ răŭ.

Cum numim însă pe aceia cari zic c'aŭ descoperit o singură doftorie pentru toate boalele din lume, un leac fără greş, care, de eştĭ nebun, te face cuminte, de-aĭ asurzit, te face s'auzĭ, în sfîrşit, orĭce-aĭ avea, pecingene, chelie, ciupiturĭ de vărsat, degerătură, perdea la ochĭ, durere de măsele, tot c'o alifie te unge şi tot c'un praf te îndoapă?

Pe un asemenea doftor l-am numi: şarlatan.

Ce să zicem acum de doftoriĭ poporuluĭ romănesc, cari la toate neajunsurile noastre tot c'un praf ne îndoapă, care cine ştie de ce o fi bun?

Da-ĭ şoseaua rea, încît se frînge caru 'n drum? Libertate, egalitate şi fraternitate, şi toate vor merge bine. Dar se înmulţesc datoriile publice? Libertate, egalitate şi fraternitate dă oamenilor, şi s'or plăti. Da-ĭ şcoala rea, da' nu ştiŭ profesoriĭ carte, da' ţeranul sărăceşte, dar breslele daŭ înnapoĭ, dar nu se face grîŭ,

da-ĭ boală de vite?... Libertate, egalitate şi fraternitate, şi toate-or merge bine ca prin minune.

Am arătat, într'un rînd, că aceste prafurĭ şi alifiĭ ale liberalilor le-am luat de ni-ĭ acru sufletul de ele şi tot răŭ.

Or fi bune ele buruienele acestea pentru ceva, dar se vede că nu pentru ceia ce ni lipseşte tocmaĭ nouă.

Să vedem acuma cum aŭ ajuns liberaliĭ la reţeta lor, bună pentru toate boalele şi pentru nicĭuna. În veacul trecut a fost în ţara franţuzească tărăboiŭ mare, pentru că Statul încăpuse prin risipa Curţiĭ Crăieştĭ într'atîtea datoriĭ, încît se introdusese monopol până şi pentru vînzarea grîuluĭ. Ajunsese cuţitul la os prin mulţimea dărilor şi prin tot soiul de greutăţĭ pe capul oamenilor, încît nu maĭ era chip decît să daĭ cu parul, şi, saŭ să scăpĭ, saŭ să morĭ, decît să ducĭ aşa viaţă.

La noĭ, Vodă-Ştirbeĭ pleacă din Domnie lăsînd 16 milioane în Vistieria ţeriĭ şi treĭ milioane în cutiile satelor. Nu se potriveşte!

În Franţa toate dările eraŭ date în antrepriză, şi antreprenoriĭ storceaŭ toate clasele societăţiĭ, pentru a hrăni Curtea cu trîntoriĭ eĭ. La noĭ, dările se strîngeaŭ mare parte de-a dreptul, iar Vodă era boier cu stare, care trăia de pe moşiile luĭ, şi nicĭ nu făcea vre-un lux de-acătărea. Iar nu se potriveşte!

În Franţa locurile de judecătorĭ şi din armată se cumpăraŭ cu banĭ, şi dreptatea asemenea, la noĭ fiecine, după cîtă carte învăţase şi minte avea, putea să ajungă alăturĭ cu coborîtoriĭ din neamurile cele maĭ vechĭ ale ţeriĭ. Iar nu se potriveşte!

În Franţa nemulţămirea economică era la culme; căcĭ fiecăruia îĭ trebuia maĭ mult decît avea. Luxul şi modele istoviaŭ averile cele maĭ marĭ. La noĭ, boierul moştenia o blană de samur de la străbunu-săŭ, un şal turcesc de la bunu-săŭ, un antereŭ de

citarea de la tată-săŭ, avînd de gînd să le lase şi nepotu-săŭ, ca să se fudulească şi el cu dînsele. Şi fiecare avea strînsură pentru iarnă, şi parale albe pentru zile negre; c'un cuvînt fiecare avea maĭ mult decît îĭ trebuia, căcĭ, pe atuncĭ, toată ţara era «conservatoare». Iar nu se potriveşte!

Oare ce făcuseră moşnegiĭ, ca să merite urgia liberalilor? Ce să facă? Ia pe cît îĭ ajunsese şi pe cĭ capul! Bisericĭ, mănăstirĭ, şcolĭ, spitale, fîntînĭ, podurĭ, să li se pomenească şi lor numele, cînd va creşte iarba de-asupra lor. Şi încă una, pe care maĭ că era s'o uităm. Mulţĭ din eĭ aŭ scos punga din buzunar şi-aŭ trimes pe băieţiĭ ce li s'aŭ părut maĭ isteţĭ, «înlăuntru», ca să înveţe carte, să se precopsească spre fericirea neamuluĭ. Şi-aŭ crescut şerpĭ 'n sîn cu alte cuvinte.

Căcĭ acest tineret s'a fost dus într'o ţară bolnavă în privirea vieţiĭ sociale. Clasele superioare, putred de bogate, aŭ ajuns acolo la o rafinare de plăcerĭ, nemaĭ pomenite în alte colţurĭ ale pămîntuluĭ; producerile sănătoase în literatură şi artă făcuse loc picanteriilor de tot soiul, în sfîrşit orĭşice era maĭ căutat decît apa limpede şi răcoritoare de izvor. Apă cu parfum, apă cu zahăr, apă cu migdale, apă cu otravă, tot ce pofteştĭ, — numaĭ apă de izvor nu.

Acolo, în loc să 'nveţe lucrurĭ folositoare, adecă cum se ară şi se seamănă maĭ cu spor, cum facĭ pe copiĭ să priceapă maĭ bine cartea, cum se lecuieşte o durere de stomah, cum se ţese pînza şi se toarce inul, cum se fac talpe trainice la cisme şi alte lucrurĭ folositoare de acest soiŭ, s'aŭ pus aproape toţĭ pe politică, să afle adecă şi să descopere cum se fericesc neamurile şi cum se pun la cale ţerile. Adecă aŭ adunat multă învăţătură din «Figaro», «Petite république française», şi, cu capul gol şi cu punga idem,

s'aŭ întors rînduri, rînduri în ţară, ca să ne puie la cale. Această tinerime veselă şi uşoară trăieşte în România şi se trezeşte în Franţa, trăieşte într'o ţară săracă, şi-a deprins cu toate acestea obiceiurile bogatei clase de mijloc din Franţa; are trebuinţe de milionar şi banĭ maĭ puţinĭ decît cinstita breaslă a ciobotarilor din alte ţerĭ. Acest tineret, ce se caracterisează prin o rară lipsă de pietate faţă cu nestrămutata vrednicie a lucrurilor strămoşeştĭ, vorbind o păsărească conruptă în locul frumoaseĭ limbĭ a strămoşilor, măsurînd oameniĭ şi împrejurările cu capul lor strîmt, şi desaprobînd tot ce nu încape în cele 75 dramurĭ de creier, cu care i-a înzestra trăutăcioasa natură, acest tineret, zic, a deprins ariile teatrelor de mahală din Paris şi, înnarmat cu această vastă ştiinţă, vine la noĭ cu pretenţia de a trece de-a doua zi între deputaţĭ, miniştri, profesorĭ de Universitate, membriĭ la Societatea Academică, şi cum se maĭ chiamă acele miĭ de forme goale, cu care se 'mbracă bulgărimea de la margenile Dunăriĭ!

Căcĭ ceĭ maĭ mulţĭ din aceştĭ lăudaţĭ tinerĭ sînt feciorĭ de Grecĭ şi Bulgarĭ, aşezaţĭ în această ţară, şi-aŭ urmat întru romanisarea lor următorul recept: iea un băiat de Bulgar, trimete-l la Paris, şi resultatul chimic e un june «Romîn».

Pe la 1840, Eliad bătrînul, pe cînd încă nu se numea «Heliade-Rădulescо», adecă pe cînd nu-l ameţise atmosfera Parisuluĭ, scria Mareluĭ Ban M. Ghica următoarele: «Sînt tată de familie, n'am unde să-mĭ cresc copiiĭ decît în aceste aşezăminte (ale ţeriĭ), pentru că, şi de aş avea mijloace a-ĭ creşte aiurea, gîndul mieŭ nu este să-ĭ cresc străineşte şi eĭ apoĭ să trăiască româneşte; voiŭ să fac din eĭ Romînĭ, şi trebuie să ştie cele româneştĭ, şi legĭ şi obiceiurĭ. Ticăloşĭ aŭ fost părinţiĭ şi ticăloşĭ fiiĭ, cari orbeşte s'aŭ crescut

pentru «alt veac» şi pentru «altă ţară» şi aŭ trăit apoĭ în «alt veac» şi în «altă ţară».

În mod maĭ precis abia se poate arăta ce lipseşte acelor indivizĭ, pe cari geograficeşte, şi pentru că eĭ o spun, îĭ numim Romînĭ. Li lipseşte simţul «istoric»: eĭ se ţin de naţia românească prin împrejurarea că s'aŭ născut pe cutare bucată de pămînt, nu prin limbă, obiceiurĭ saŭ manieră de a vedea.

Astfel vin pătură după pătură în ţara noastră, cu ideile cele maĭ ciudate, scoase din cafenelele franţuzeştĭ saŭ din scrierile luĭ Saint-Simon şi ale altor scriitorĭ, ce nu eraŭ în toate minţile, iar formele vieţiĭ noastre de astăzĭ aŭ ieşit din aceste capete sucite, care cred că în lume poate exista adevăr absolut şi că ce se potriveşte în Franţa se potriveşte şi la noĭ.

Cînd aŭ sosit la graniţă, bătrîniĭ îĭ aşteptaŭ cu masa întinsă şi cu lumînărĭ aprinse; habar n'aveaŭ de ce-ĭ aşteaptă şi de ce belea şi-aŭ adus pe cap. Bucuria lor că veniseatîţia băieţĭ tobă de carte, scoşĭ ca din cutie şi frumoşĭ nevoie mare!

Dar ce să vezĭ? În loc să li sărute mînele şi să li mulţămească, eĭ se fac de către pădure, şi încep cu libertatea, egalitatea, fraternitatea şi suveranitatea, încît bătrîniĭ îşĭ pierd cu totul călindarul. Parcă se pornise morile de pe apa Siretiuluĭ. Şi li povestiaŭ cîte în lună şi în soare, cîţĭ caĭ verzĭ pe păreţĭ toţĭ; c'un cuvînt, cîte prăpăstiĭ toate. Cum să nu-ĭ ameţească? Cap de creştin era acela? Unde e maĭ pomenise atîtea asupra luĭ? Apoĭ s'aŭ pus pe iscodit porecle bătrînilor. Ba strigoĭ, ba baccele, ba ciocoĭ, ba retrograzĭ, ba cîte altele toate, până aŭ ajuns să li zică, că nu sînt nicĭ Romînĭ,— că numaĭ d-lor, cari ştiŭ pe Saint-Simon pe de rost, sînt Romînĭ, iar bătrîniĭ sînt altă mîncare. Vorba ceia: nu crede ceia

ce vezî cu ochiî, crede ceia ce-ţî zic eŭ. Şi, cu toate acestea, eî nu fusese decît tocmaî numaî Romînî.

De aceia, la dreptul vorbind, nicî nu pricepeaŭ bine acusarea ce li se făcea. Neam de neamul lor trăit în ţară, nepricepînd altă limbă decît cea romănească, închinîndu-se în această limbă, vorbind cum se vorbeşte cu temeiŭ şi sănătos, eî, auzind ţiunile şi ţionile, imperatorele, redaptorele, admisibilele şi propriamentele, aŭ gîndit în gîndul lor: «De, frate, noî om fi fost «proştî. Noî socotiam că, dacă ştim ceaslovul şi psal«tirea, cum se ară gospodăreşte un ogor, cum se «cresc vite şi cum se strîng baniî, apoî ştim multe. «Da' ia auzi-ĭ, că nu ştim nicî măcar româneşte.» Şi, în loc să iea biciul din cuiŭ să li arate care li-ĭ popa lor, aŭ zis: «De, dragiî moşuluî, aşa o fi. N'om fi «ştiind nicî româneşte... Dar de acum mult a fost, «puţin aŭ rămas, şi în locul nostru voî veţî stăpîni «lumea, şi veţî orîndui-o cum vă va plăcea vouă.» Şi, luîndu-şî ziua bună de la lume ca de la cel codru verde, s'aŭ strecurat pe rînd acolo — unde nu li maî zice nimenea că aŭ fost răî Romînî, — maî fericiţî decît noî, carì am fost meniţî să ajungem zilele acestea de ticăloşie, în care ţara se înstrăinează pe zi ce merge în gîndire şi 'n avutul eî, şi cînd toţî se fălesc de a fi Romînî, fără a maî fi. Uimitoarea putere a frazelor, împrejurarea că mulţî dintre liberaliî eraŭ chiar copiî de-aî lor, carì aşteptaŭ numaî ca eî să închidă ochiî, pentru ca să bată la tălpî averea moştenită, credinţa că ceî ce venise tobă de carte ar fi maî folositorî ţeriî decît dînşiî, patriotismul lor, totdeauna încercat şi dovedit prin cincî veacurî, de cînd aŭ stătut stîlpî acestor ţerî, i-aŭ făcut să tacă molcum şi să se retragă din viaţa publică fără zgomot, fără opoziţie, fără mînie.

I-aŭ tras liberaliî pe sfoară, cum îî trăsese c'un veac şi jumătate înnainte fanariotul Mavrocordat. Acest Domn şiret nu putea pune birurî grele pe ţeranî, pentru că eraŭ vecinî, şi peste cisla, care-ĭ ajungea pentru plata dăriî către Poartă, prea puţin maî ieşia. Ce va fi fost vecinătatea aceia, nu ştim bine nicî astăzî, dar, tocmaî pentru că n'o ştim, ni se pare că trebuie să fi fost o măsură luată de Domnî, după vremî de mare turburare şi de invasiî, ca să statornicească oameniî, să nu umble din loc în loc cu bejănia. De-ar fi fost vre-un răŭ pe capul oamenilor, ni-o spuneaŭ cronicariî, carì totdeauna revarsă cuvinte de mînie asupra orînduielelor ce asupriaŭ norodul. Precum liberaliî li ziceaŭ boierilor «strigoî» şi alte celea, asemenea li-a zis şi Domnul fanariot că sînt vînzătorî de sclavî, tiranî, etc., şi li-a luat ochiî, încît eî s'aŭ adunat şi, cu Mitropolitul în frunte, aŭ ridicat vecinătatea, şi s'aŭ legat cu jurămînt că neam de neamul lor n'a maî înfiinţa-o. Atît a şi aşteptat Domnul.

Ne maî fiind oamenî boiereştî, eraŭ aî nimăruia, şi de a doua zi li-a pus birurî, ce nu le maî avuse nicîodată, birurî pe care apoî le-aŭ încincit şi înzecît peste cîţîva anî.

Şi, ca şi la începutul veaculuî trecut, urmările buneî lor credinţe aŭ fost cumplite. Bătrîniî aveaŭ gură de lup şi inimă de miel; aŭ venit liberaliî cu gura de miel, plină de cuvinte amăgitoare, dar cu inima de lup. Ce-aŭ făcut, vom vedea maî pe urmă.

IV. Ilustraţiî administrative [1].

Daca i-aŭ apucat liberaliî pe boierî înnainte, se înţelege că opinia publică din ţară s'a pornit asemenea asupra lor.

Nu înţelegea nimenea atuncî la noî — şi abia acum

[1] «Timpul» din 18 Decembre 1877.

aŭ început să înțeleagă pe icĭ pe colea — că temeiul unuĭ Stat e munca, și nu legile. Nu înțelegea, asemenea, aproape nimenĭ că bogăția unuĭ popor stă, nicĭ în banĭ, ci iarășĭ în muncă.

Banul «represintează» numaĭ munca, nu este ea însășĭ, și, aducînd banĭ mulțĭ cu ciubărul într'o țară, în care munca lipsește, veĭ ajunge să plăteștĭ o zi de lucru c'un napoleon, o părechie de cisme cu cincĭ, și încolo tot povestea veche, adecă tot sărac; dovadă țerile cu mine de aur din America. Căcĭ, dintre cel ce cîștigă 10 și cheltuiește 11 și cel ce cîștigă 2 și cheltuiește 1, acest din urmă e cel bogat, iar cel d'intăiŭ e sărac. Apoĭ se maĭ răspîndise încă o părere greșită, care era, ba maĭ este încă aproape generală, că țara noastră e cumplit de bogată și că poțĭ cheltui din greŭ, ea tot o să aibă de unde plăti. Nu 'nțelegea nimenĭ că bogăția nu este în aur saŭ în pămînt, ci în brațe și că, unde lipsesc brațele saŭ calitatea producțieĭ e proastă, nu poate fi nicĭ vorbă măcar de țară bogată.

Decĭ, în țară săracă am voit să introducem de-a gata toate formele civilisațieĭ apusene.

Trebuiaŭ școlĭ. Prin ce le puteaĭ înființa? După cum am spus, buruiana noastră de leac—prin muncă. Trebuia ca școlile puține, cîte eraŭ, să se ridice la cel maĭ înnalt grad de desvoltare cu putință, precum se și începuse treaba, în vremea în care d-niĭ Laurian, M. Kogălniceanu ș. a. nu eraŭ decît simpli profesorĭ de liceŭ. Pentru atîta treabă eraŭ și bunĭ. Generația ce li-ar fi urmat, ar fi făcut altele maĭ bune și maĭ multe și, în treĭzecĭ de anĭ, cîțĭ sînt de atuncea, aveam astăzĭ școlĭ destul de multe și bune și o generație sănătoasă, care ar ști să gîndească limpede și cu temeiŭ și să înșire două cuvinte potrivite pe hîrtie.

Aceasta ar fi fost calea de dezvoltare prin muncă.

Am luat calea contrară. Pe vechiĭ profesorĭ de liceŭ i-am prefăcut în profesorĭ de Universitate, deși nu se potriviaŭ de loc, căcĭ nu se ocupase toată viața c'un singur obiect; apoĭ am făcut o mulțime de școlĭ secundare, pe care le-am umplut cu care cum ni-aŭ ieșit înnainte, apoĭ miĭ de școlĭ primare, la numirea personaluluĭ cărora chiar de cap ni-am făcut. Afirmăm că sînt sute de învățătorĭ cari nu știŭ să despartă cuvintele unul de altul, nicĭ să puie punct și virgulă unde trebuiește. Nu maĭ pomenim de sintaxă saŭ de ortografie, căcĭ în privirea aceasta e Vavilonie curată, și fiecine crede că poate scrie cum îĭ place.

Ni-a trebuit o administrație maĭ bună. Boieriĭ își procopsiaŭ vechiliĭ de moșie, făcîndu-ĭ zapciĭ. Răŭ și fără cale, n'o tăgăduim —, dar ce aŭ făcut liberaliĭ? Aŭ numit pe orĭșicine, numaĭ să fi știut a înnoda două slove, adecă tot pe aceĭ vechilĭ, numaĭ că li dădură dreptul de a juca pe autoritatea Statuluĭ față cu foștiĭ lor stăpînĭ. Ce treabă avea însă zapciul vechiŭ? Să îngrijească ca oameniĭ să-șĭ semene toțĭ, pămîntul, să depuie partea lor în coșarele de reservă și, din cînd în cînd, îĭ maĭ scotea și la cîte un drum, a căruĭ facere o poruncise Domnia.

Bun, răŭ — atîta treabă știa să facă.

Dar se maĭ potriviaŭ eĭ cu noua stare de lucrurĭ, cu cerințe maĭ marĭ? Cîtu-ĭ lumea și pămîntul nu. Căcĭ, fiind astăzĭ omul liber de a nu ținea coșare de reservă și de a nu-șĭ sămăna ogorul propriu, adecă liber de a muri de foame cît i-o plăcea, subprefectul, care azĭ nu are o ideie maĭ clară de ceia ce trebuie să facă, decît predecesorul luĭ, nu maĭ are nicĭo treabă, ci e curat un agent de corespondență între Prefectură și primăriĭ; iar prefectura este un biroŭ de corespondență între Ministeriŭ și subprefecturĭ și, în linia

din urmă, Primăria e un biroŭ de corespondență între autorități și particularĭ, o treabă pe care serviciul poștal o îndeplinește maĭ bine și maĭ răpede. Afară de aceasta maĭ sînt încă ceva, agențĭ electoralĭ față cu ceĭ cari-șĭ vînd votul.

Li s'aŭ luat atribuțiile simple, pe care le aveaŭ zapciĭ vechĭ, și li s'aŭ dat altele, pe care nu le pricepeaŭ de loc, căcĭ administrația este o știință, iar subprefectul de azĭ nu știe maĭ mult decît a scrie neortografic și a încurca slovele tipărite pe hîrtie, fără a ști ce zice într'însele.

A administra? Dar întrebatu-s'a vreunul din geniile universale ale liberalismuluĭ ce va să zică a administra? Ce va să zică buna-starea populațieĭ, ca pe un lucru încredințat înțelepciuniĭ și vegheriĭ tale? Să gîndeștĭ pentru cel ce nu gîndește, să puĭ în cumpănă dările comunale, să li deschizĭ oamenilor ochiĭ ca să nu puie dărĭ peste dărĭ, ba butucărit, ba stupărit, ba văcărit, ba cîte comèdiĭ toate îĭ trec prin cap primaruluĭ pentru a stoarce și cea din urmă picătură de sînge din țeran?

Ce era maĭ firesc, decît ca liberaliĭ să se întrebe ce însemnează a administrá. Îndată ce și-ar fi făcut acestă întrebare, ar fi văzut ce lucru gingaș e administrația și cît e de necesar ca un subprefect să știe atîta carte cît și un profesor de administrație și de economie politică, și, pe lîngă aceasta, îĭ trebuie și o deprindere cu locul în care trăiește, pentru a ști să aplice ceia ce știe.

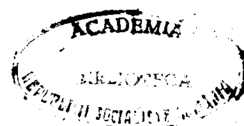
Excepție făcînd de țara noastră, administratorul pretutindenea e un adevărat părinte al populațieĭ rurale. El are să judece, cînd scade populația, de ce scade; cînd dă îndărăt producția, de ce dă; cînd e un drum de făcut, pe unde să-l facă; cînd e o școală de înființat, unde s'o așeze maĭ cu folos, și în sfîrșit el e au-

toritatea care cu vorbă bună poate convinge pe țeran că trebuie să aleagă de primar în sat pe cel maĭ harnic, maĭ de treabă și maĭ cuminte Romîn, iar nu pe cel maĭ hărțăgos, maĭ bun de gură și maĭ răŭ de treabă; el vede dacă notarul și învățătorul știŭ carte și dacă popa îșĭ vede de biserică, ș. a. m. d. Pentru sarcina de subprefect se cere atîta știință, atîta desinteresare, atîta patriotism, pe cît le poate avea numaĭ un om cu multă și temeinică cultură. Cum că vor fi între ceĭ de azĭ și oamenĭ cum se cade, admitem, dar, în orĭce cas, o cultură temeinică și o experiență lungă sînt o garanție maĭ mare decît niciо cultură și niciо experiență.

Dar, fiindcă la aproape toate posturile din țară poate aspira orĭcare cenușer, de aceia fiecine, care a învățat două buchĭ, lasă plugul, cotul și calupul în știrea luĭ Dumnezeŭ și rîvnește a se face roată la carul Statuluĭ. Și-aŭ făcut eĭ, nu-ĭ vorbă, miĭ de locurĭ, în care să încapă, dar nu-ĭ încap pe toțĭ, încît acuma aŭ de gînd să maĭ scoată la maidan alt moft, descentralisarea și electivitatea funcționarilor publicĭ, ca, cel puțin pe rînd, să încapă în pita luĭ Vodă; adecă vor să creeze un Guvern de zece orĭ maĭ scump, c'un personal de zece orĭ maĭ numeros și maĭ netrebnic decît cel de azĭ, care să se schimbe din treĭ în treĭ anĭ și să se sature toțĭ, căcĭ numaĭ cu libertatea, egalitatea și fraternitatea sadea nu se cîrpesc toate coatele rupte.

Dar să nu ni uităm vorba. Oamenĭ cari nu știŭ bine scrie și ceti în țara noastră sînt mulțĭ, și vor fi din ce în ce maĭ mulțĭ. Toțĭ aŭ dreptul de a fi funcționarĭ aĭ Statuluĭ supt diferite forme, și toțĭ aspiră ca măcar subprefecțĭ să li dea Dumnezeŭ să ajungă.

De acolo aŭ interes ca liberaliĭ să vie la Guvernul central, pentru că atuncĭ se mătură țara de la un capăt până la altul, atuncĭ e vremea ca un advocat fără pricinĭ să se facă director de școală secundară,

un altul primar de oraş, un al treilea revisor de şcoale, un al patrulea, prefect. Dar, odată intraţĭ în pîne, eĭ aŭ interes să ţie mult Guvernul liberal, şi, fiindcă acesta atîrnă de Camere, decĭ de alegerĭ, eĭ se fac luntre şi punte ca să-şĭ scoată prieteniĭ deputaţĭ. Dar prieteniĭ în mare parte sînt, saŭ eĭ înşiĭ arendaşĭ aĭ Statuluĭ, saŭ rude cu arendaşiĭ, saŭ antreprenorĭ de lucrărĭ publice, saŭ advocaţĭ de antreprenorĭ, saŭ aŭ procese cu Statul; decĭ caută să fie aleşĭ, ca să tremure miniştriĭ de dînşiĭ şi să li facă treburile. Băcanul, negustorul, preotul, carĭ nu ştiŭ istoriile astea, îşĭ daŭ votul, pentru că «libertatea» e în primejdie, şi maĭ ales pentru că liberaliĭ promit totdeauna că nu se va maĭ plăti nicĭo dare; nicĭ timbru n'are să maĭ fie în vremea lor, nicĭ capitaţie, nicĭ monopol de tutun, nicĭ armată, nicĭ dărĭ pe băuturile spirtoase, ci numaĭ posturĭ multe, în care să încapă toţĭ, şi Paştele Domnuluĭ, Paştele Libertăţiĭ de la un capăt al ţeriĭ la altul.

Acuma, cumu-ĭ omul, de se gîndeşte maĭ întăiŭ la sine, el nu vede legătura în care staŭ toate lucrurile cu munca şi punga luĭ, nu vede că toţĭ liberaliĭ nu speculează decît să trăiască de la dînsul, pentru că n'aŭ nimic şi nu ştiŭ nimic, ci crede ce-ĭ spun gazetele, care ies ca ciupercile asupra alegerilor, în tipografiĭ jidoveştĭ, tipărite pe datorie, şi astfel omul, besmeticit, alege cinstitele obraze propuse şi se înjghiabă Camera liberală.

Acum adunătura de gheşeftarĭ din Dealul Mitropolieĭ se pune să judece lumea. Maĭ întăiŭ toţĭ din Guvernul trecut, fie miniştri, fie funcţionarĭ, aŭ fost ceĭ puţin hoţĭ, stabilesc domnialor.

De aceia proces tuturora —, iar funcţionarilor, destituire. Dacă unuia nu-ĭ găseştĭ nicĭ măcar cusurul pe care-l are soarele, şi dacă are maĭ multă ştiinţă de cum s'ar cere pentru serviciul luĭ, îĭ desfiinţezĭ deocam dată postul pentru că trebuie făcute economiĭ, apoĭ îl reînfiinţezĭ, cînd ţara e iar bogată şi-ţĭ puĭ ciracul în locul găsit vacant, — ca din întîmplare.

În predmetul alegerilor li se face primarilor cu ochiul de a protegia la muncile agricole pe ceĭ ce ţin cu Guvernul, pe rudele miniştrilor şi prefecţilor, iar la ceĭlalţĭ rechisiţiĭ şi perchisiţiĭ şi ordin verbal, ca nu cumva ţeranul să li lucreze pe moşie. Pentru acest scop se desfiinţează legea tocmelilor, pentru ca cel ce a dat banĭ ţeranilor să n'aibă lucrătorĭ, iar cel ce n'a dat să-ĭ angajeze cu te mirĭ ce şi maĭ nimica, cu înscrisurĭ pline de clause penale, pe care apoĭ tot subprefectul liberal le judecă în absenţa împricinatuluĭ ţeran şi-l condamnă să-ĭ deie arendaşuluĭ până şi cenuşa din vatră.

Familiĭ ultra-liberale s'aŭ deprins şi cu treaba asta. Aŭ tras la sorţĭ să vadă, care dintre eĭ să fie «conservator», şi apoĭ acela face treaba celorlalţĭ cînd-s conservatoriĭ la putere, iar restul roşu face trebile celuĭ unul, cînd sînt liberaliĭ la putere.

Şi astfel miĭ de oamenĭ rîvnesc în ţara aceasta să capete avere şi onorurĭ pe calea Statuluĭ, saŭ cel puţin să trăiască de la dînsul. Prin ideia curat negativă a libertăţiĭ, care nu însemnează nicăierĭ alta, decît ca să nu fiŭ oprit de a munci, adecă de a produce bunurĭ reale, liberaliĭ din România aŭ ajuns la ideia positivă, că libertatea trebuie să li dea şi demîncare şi încălţăminte şi lux şi tot ce le pofteşte inima, iar clasele muncitoare?... Pe apa Sîmbeteĭ meargă! Après nous le déluge. Cît lumea n'avem să trăim, nu-ĭ aşa? Cît vom trăi, să nĭ curgă laptele 'n păsat... După aceia bun e Dumnezeŭ, şi va avea grijă de clasele pe care le sărăcim şi stoarcem.

Acesta e liberalismul la noĭ în ţară. Ceĭ carĭ nu sînt nimic, nu represintează nimic, nu aŭ nimic, for-

mează o societate pe acții (un abonament la «Romînul» saŭ la «Telegraf»), formează apoĭ comitete prin județe, un fel de filiale, cu liste exacte a' domeniilor Statuluĭ și-a' funcțiilor existente, deschid jurnale, în care arată «națiuniĭ suverane» că libertatea e în pericol, amăgesc mulțimea, care totdeauna se luptă cu greutatea vieții, făcînd-o să creadă că eĭ sînt mîntuirea, fac alegerile, și-apoĭ, cînd ajung sus..., țin'-te bine.

De la un capăt al țeriĭ pănă la altul se conrupe orĭce simțire curată, orĭce om onest. Icĭ unul e aruncat pe ulițĭ cu o familie grea, pe care o ținea de pe o zi pe alta cu leafa luĭ, pentru ca să vadă pus în locu-ĭ pe un om care știe tot atît saŭ și maĭ puțin decît dînsul; dincolo un arendaș e dat afară de pe moșia Statuluĭ, pentru că, deși are o avere întreagă băgată în sămănăturĭ, n'a plătit la termin și un deputat vrea să iea moșia cu prețul jumătate și să se folosească și de sămănăturile omuluĭ..., și tot așa in infinitum.

Conservatoriĭ aŭ încercat anĭ îndelungațĭ de zile a cîrpi o clădire, a căriĭ temelie chiar e o mare greșală. Astfel i-am văzut că, înspăimîntațĭ de dilapidările de banĭ publicĭ, de plastografiĭ liberale ș. a., aŭ botezat crimele delicte, ca să vie înnaintea tribunalelor, adecă înnaintea unor oamenĭ carĭ aveaŭ conștiința greutățiĭ crimelor; aŭ voit să reducă prefecturile, aŭ redus primăriile la sate, pentru a putea controla maĭ de aproape pe primarĭ, notarĭ și perceptorĭ; eraŭ pe calea de a înființa școlĭ reale și de meseriĭ, în care să între progenitura acesteĭ generațiĭ conrupte și să învețe ceva, cu care să se poată hrăni... Aș! De-a doua zi cum aŭ venit liberaliĭ, aŭ suflat în ele și aŭ dispărut, ca și cînd n'ar fi fost de cînd lumea.

De cîte orĭ li arățĭ toate isprăvile, zic: «Apoĭ noĭ n'am fost decît foarte puțin la Guvern». Dar un palat zidit în zece anĭ se strică în două zile, d-niĭ mieĭ, și,

dac'ațĭ fost în stare să trecețĭ într'o bună dimineață cu buretele peste toată dezvoltarea istorică a țerilor, cu cît maĭ mult vețĭ izbuti aceasta, neavînd de risipit decît reparaturile, făcute cu greŭ de conservatorĭ.

V. Din abecedarul economic [1].

De cîte orĭ un creștin s'apucă la noĭ să scrie un rînd, ca să lumineze neamul — presa este lumina, după cum zic domnia lor —, de atîtea orĭ pune mîna'n raft și scoate la iveală o carte nemțească saŭ una franțuzească și răsfoiește pănă ce găsește ce-ĭ trebuie. Precum ni s'aduc de-a gata din străinătate și n'avem alt chin decît să băgăm mînile în mînecile paltonuluĭ venit de la Viena și piciorul în cizma parisiană, fără a ne preocupa maĭ departe din cîte elemente economice se compun lucrurile, tot astfel facem și cu cunoștințile; le luăm frumos din cărțĭ străine, le așternem pe hîrtie în limbă păsărească și facem ca negustorul care nu-șĭ dă nicĭ el seama de unde-ĭ vine marfa, numaĭ să se treacă. Chiar învățațiĭ noștri, cînd vor să polemiseze, polemisează cu citate. Cutare minune a străinătățiĭ, d. X saŭ Y a vorbit cutare lucru, decĭ trebuie să fie neapărat adevărat și să se potrivească, pentru că aŭ ieșit dintr'o minunată morișcă de creier.

Să fie d. X. sănătos, împreună cu toată casa, dar de se potrivește, e altă căciulă!

La gazetariĭ romînĭ, maĭ ales la ceĭ liberalĭ, lucrul e și maĭ simplu. Îșĭ pune maĭ întăiŭ degetul în gură și vede cîte «cuvinte» îĭ vin în minte. La chemarea aceasta se deschide dicționarul nepaginat al capuluĭ, compus din prea puține file, pe care staŭ scrise libertate, egalitate, fraternitate, legalitate, suveranitate și alte cuvinte tot cu atîta cuprins material, și după aceia le înșiră, maĭ puind pe la soroace și cîte un Ștefan saŭ

[1] «Timpul» din 21 Decembre 1877.

Mihaĭ Viteazul, din buzunările cărora scoatem ce nĭ pofteşte inima.

Bietul Ştefan Voevod! El ştia să facă fărîme pe Turcĭ, Tatarĭ, Leşĭ şi Ungurĭ, ştia niţică slavonească, avuse maĭ multe rîndurĭ de neveste, bea bine la vin vechiŭ de Cotnar şi din cînd în cînd tăia capul vre-unuĭ boier saŭ nasul vre-unuĭ prinţ tătăresc. Apoĭ descăleca tîrgurĭ de-a lungul rîurilor, dăruia panţirilor şi dărăbanilor locurĭ bune pentru păşunarea herghe-liilor de caĭ moldoveneştĭ, a turmelor de oĭ şi de vite albe, făcea mănăstirĭ şi bisericĭ, şi apoĭ iar bătea Turciĭ, şi iar descăleca tîrgurĭ, şi iar se 'nsura, până ce şi-a închis ochiĭ în cetate la Suceava, şi l-aŭ îngropat cu cinste la mănăstirea Putneĭ. Ce-şĭ bătea el capul cu ideĭ, cum le aŭ d'alde gazetarĭ de-aĭ noştri, ce ştia el de supţietura de minte din vremea de astăzĭ?

Până la fanarioţĭ n'am avut cod,—un semn, că nicĭ trebuia[1]. Ce-ĭ drept şi ce-ĭ strîmb ştia fiecare din obiceiul pămîntuluĭ, şi judecată multă nu se 'ncăpea. Ţară săracă, stăpînire puţină, birurĭ maĭ de loc, cară cu două oiştĭ, să se poată înjuga boiĭ şi dintr'o parte şi dintr'alta, după cum l-apuca pe om vremea pe cale de munte, case de vălătucĭ acoperite cu paie, pentru a li se da foc la călcarea duşmanuluĭ, ba se da foc ierbiĭ şi se inveninaŭ fîntînile, pentru ca să moară duşmaniĭ de flămîngiune şi de secetă, iar oameniĭ se trăgeaŭ la munte şi lăsaŭ cîmpul limpede în urma lor, până ce venia Vodă de-ĭ amăgia pe duşmanĭ prin glas de bucíume în văĭ şi prin codri, şi-apoĭ vaĭ de capul lor!

Îĭ mersese vestea Voevoduluĭ românesc şi Moldovenilor, că nu sînt deprinşĭ a sta pe saltea turceşte, ci sînt totdeauna gata de războiŭ, oamenĭ vîrtoşĭ, carĭ

[1] Pravilele luĭ Vasile Lupu şi ale luĭ Mateiŭ Basarab nu s'aŭ introdus nicĭodată. decît în partea lor canonică.

nu ştiŭ multă carte, dar aŭ multă minte sănăfoasă; averĭ marĭ n'aŭ, dar nicĭ săracĭ nu sînt.

Şi tot astfel a fost până în vremea noastră, — până la Regulament, cea d'intăiŭ legiuire importată şi plăsmuită. Romîniĭ aŭ fost popor de ciobanĭ, şi, dacă voieşte cineva o dovadă anatomică despre aceasta, care să se potrivească pe deplin cu teoria luĭ Darwin, n'are decît să se uite la picioarele şi la mînile luĭ. El are mînĭ şi picioare micĭ, pe cînd naţiile care muncesc mult, aŭ mînĭ marĭ şi picioare marĭ.

De acolo multele tipurĭ frumoase, ce se găsesc în părţile unde aĭ noştri n'aŭ avut amestec cu nimenea; de acolo cuminţia Romînuluĭ, care ca cioban a avut multă vreme ca să se ocupe cu sine însuşĭ, de acolo limba spornică şi plină de figurĭ, de acolo simţimîntul adînc pentru frumuseţile naturiĭ, prietenia luĭ cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo poveştĭ, cîntece, legende —, c'un cuvînt de acolo un popor plin de originalitate şi de-o fecioreascä putere, formată prin o muncă plăcută, fără trudă, de acolo însă şi nepăsarea luĭ pentru forme de civilisaţie, care nu-ĭ se lipesc de suflet şi n'aŭ răsărit din inima luĭ.

Aŭ venit Greciĭ, şi-aŭ domnit o sută de anĭ. Cînd aŭ ieşit din ţară, nicĭ urmă n'a maĭ rămas prin sate. Parc'aĭ fost trecut cu buretele peste colachiile şi bizantinismul acestor damblagiĭ. Poporul nostru a rămas nepăsător la reformele greceştĭ, ruseştĭ, franţuzeştĭ, şi nu-şĭ dă nicĭ azĭ bucuros copiiĭ la şcoală, pentru că simte ce soiŭ de şcolĭ avem.

Ci înnainte acest sentiment de sănătoasă barbarie era predomnitor.

Radu-Vodă cel Mare adusese în ţară pe Sfîntul Nifon patriarhul, ca să ne puie la cale. Se 'ntreba şi el, ce o maĭ fi şi civilisaţia, şi voià s'o vadă cu ochiĭ. Dar sfîntul, venind, începu să dea sfătuirĭ pentru

schimbarea legilor şi obiceiurilor, pentru introducerea paragrafelor ş. a., încît Vodă-ĭ zise într'o zi: «Ia slăbeşte-ne, popo, că ni stricĭ obiceiele». Sfînt, nesfînt, vedea el pe cine nu văzuse, de nu pleca în ţara cuĭ l-aŭ fost avut!

Acesta-ĭ sentimentul orĭcăruĭ popor sănătos, căruia-ĭ propuĭ să-ĭ altoieştĭ ramurĭ străine, pe cînd el e dispus a-şĭ produce ramurile sale proprii şi frunzele sale propriĭ încet şi în mod firesc. Un asemenea popor însă îşĭ impune felul luĭ de a fi şi vecinilor. Ce ar zice liberaliĭ de la noĭ dacă li-am spune, că, pe cînd eĭ introduc istoriĭ franţuzeştĭ în instituţiĭ, limbă şi datine, tot pe atuncea în Rusia de amiazăzi se introduc pe zi ce merge datinile româneştĭ printre Malorosienĭ, cari aŭ îndrăgit felul de a fi al Romînuluĭ.

Dar aicĭ se iveşte totodată întrebarea: cuĭ i-a putut veni în minte de a introduce toate formele costisitoare de cultură ale Apusuluĭ într'o ţară agricolisată abia pe la anul 1830? Sigur că numaĭ oamenĭ cari nu-şĭ cunoşteaŭ ţara de loc.

Oare crezut-aŭ reformatoriĭ că lucrurile acestea nu vor ţinea banĭ? Şi, dacă ştiaŭ că vor ţinea, n'aŭ ştiut de unde, cum şi cine-ĭ va plăti? Nu ştia absolut nimenea, cum Stat, armată, biserică, cultură, c'un cuvînt tot ce e comun al naţieĭ, se plăteşte numaĭ şi numaĭ din prisosul gospodărieĭ private, cum că din aceĭ prisos se hrănesc toate formele civilisaţieĭ şi că, dacă istoveştĭ pe acesta, atuncĭ începĭ a mînca însuşĭ capitalul de muncă al oamenilor, condiţiile existenţeĭ lor private, şi-ĭ ucizĭ economic, decĭ trupeşte şi sufleteşte?

Apoĭ de ce munceşte omul? Ca să aibă el din ce trăi. Dacă ascultă vioara saŭ petrece serbătorile, cheltuieşte prisosul timpuluĭ şi banilor luĭ, nu însă ceia ce-ĭ trebuie pentru ca să-şĭ ţie sufletul luĭ şi-al copiilor.

Dar puterea fisică a unuĭ om e restrînsă, căcĭ natura n'a făcut calculul că această putere va avea de hrănit din prisosul eĭ liberalĭ, advocaţĭ, pierde-vară şi alte soiurĭ de parasiţĭ, ci i-a dat fiecăruia atîta putere, ca să se poată ţinea bine şi să maĭ puie şi ceva la o parte, pentru ca mîne să poată reîncepe munca cu mijloace maĭ multe. Va să zică prisosul, pe care muncitorul îl poate pune la disposiţia civilisaţieĭ şi a junilor crescuţĭ la Paris, e foarte mic. Dar ce li pasă d-lor de aceasta! Liberĭ nu sînt de a sărăci lumea?

D. C. A. Rosetti, în cuvîntul săŭ de la Circ [1], vorbia cu despreţ despre calitatea cea maĭ bună care o aveaŭ boieriĭ. «Ţara? — întreba d-luĭ — «patruzecĭ de boierĭ marĭ, patruzecĭ de boierĭ micĭ, iată ţara pe cînd eram eŭ tînăr.» Ţinem seamă de aceste cuvinte. Ţara n'avea pe umerele eĭ decît optzecĭ de oamenĭ, încît la 30.000 de suflete venia un boier, şi încă şi acela cu trebuinţe foarte micĭ; adecă optzecĭ de oamenĭ, cari umblaŭ cu zilele în palmă şi ţineaŭ neatîrnarea ţeriĭ prin isteţie şi adesea prin sacrificiul persoaneĭ saŭ al averiĭ lor, adecă compensaŭ pe deplin munca socială ce-ĭ purta.

Astăzĭ avem zecĭ de miĭ de liberalĭ, cari nicĭ umblă cu zilele în palmă, pentru că nicĭ turc, nicĭ leah, nicĭ ungur nu caută să-ĭ taie, nicĭ de vre-un duh aşa supţire nu se bucură, nicĭ compensează prin ceva munca socială, pe care o istovesc din rădăcinĭ, mîncînd chiar condiţiile de existenţă a' claselor producătoare, nu prisosul lor.

Moţul din Ardeal e un negustor foarte cuminte: luĭ nu-ĭ trebuie la negoţ nicĭun fel de samsar, nicĭ chiar banul. El face ciubere şi doniţe, trece în Ţara Un-

---

[1] Pe la începutul luĭ Novembre 1877, C. A. Rosetti adunase cetăţeniĭ la o întrunire publică la Circ, spre a da pe faţă uneltirile «reacţiuniĭ». (K.)

gurească, și nu se maĭ încurcă, ci le schimbă de-a dreptul pe grîŭ. Atîtea donițĭ de grîŭ, pe o doniță de lemn, atîtea ciubere de grîŭ, pe un ciubăr de lemn.

Dacă am face și noĭ socoteala Moțuluĭ din Ardeal, am zice: atîtea miĭ de chile de grîŭ ne ține o chilă de frase liberale, atîtea chile ne țin mărfurile importate din străinătate, atîtea chile ne țin tineriĭ ce-șĭ pierd vremea prin străinĭ, atîtea miĭ de chile ne ține Constituția, atîtea ne țin legile franțuzeștĭ, cu un cuvînt toate liberalismurile.

Prisoasele economiilor individuale constituiesc o sumă certă. Dacă veĭ hrăni cu ele cîteva miĭ de stîrpiturĭ liberale, de unde îțĭ maĭ rămîn condițiile pentru întreținerea uneĭ culturĭ sănătoase și temeinice? Două sute de nebunĭ mănîncă de sigur maĭ mult decît un singur înțelept.

Decĭ abecedarul nostru economic zice:

Natura i-a dat omuluĭ putere mărgenită, socotită numaĭ pentru a se ținea pe sine și familia sa.

El produce ceva maĭ mult decît consumă. În acest «ceva» maĭ mult, în acest prisos sînt cuprinse: întâiŭ ceia ce-ĭ trebuie pentru a reproduce, va să zică condițiile munciĭ de mîne, și încolo un prea mic prisos, care-l poate pune la disposiția societățiĭ, supt formă de dare. Din acest prea mic prisos al gospodărieĭ producătoruluĭ trăiește toată civilisația națională.

Dacă hrănim cu acest prisos străinătatea de ideĭ, de instituțiĭ și de forme, lipsite de cuprins, al căror complex liberaliĭ aŭ apucat a-l numi «tot ce este romănesc», atuncĭ nu ni maĭ rămîne nimic pentru ceia ce este **într'adevăr** romănesc, pentru cultura națională în adevăratul înțeles al cuvîntuluĭ.

VI. Frasă și adevăr [1].

Nimic n'ar părea maĭ natural, decît ca oameniĭ să iea lucrurile așa cum sînt și să nu caute în nourĭ ceia ce-ĭ d'innaintea nasuluĭ lor.

Cu toate acestea tocmaĭ calea contrară urmează.

Înnainte de a da exemple din țară, dăm unul din străinătate.

Socialistul Bebel, în foaia sa «Volksstaat», anul 1873, spune următorul lucru:

«Saŭ există Dumnezeŭ, și-atuncĭ sîntem trașĭ pe sfoară, saŭ nu există, și-atuncĭ putem face ce-om pofti.» Frasa întoarsă nu va fi nicĭ maĭ clară și maĭ cuprinzătoare de cum e. Să zicem: «Saŭ nu există Dumnezeŭ și-atuncĭ sîntem trașĭ pe sfoară, saŭ există și-atuncĭ putem face ce-om pofti.»

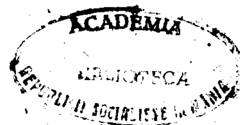
Tot astfel sînt toate frasele radicalismuluĭ. Orîcum le-aĭ întoarce, cuprinsul lor nu s'adaogă, pentru că nu-l aŭ; ba adesea contrariul lor cuprinde maĭ mult adevăr decît ele însele.

«Luminează-te și veĭ fi.» Poate contrariul e adevărat. «Fiĭ și te veĭ lumina!» Căci o existență lungă și sigură va avea drept fruct al eĭ cunoștința, adecă lumina. Tot așa-ĭ și cu «voiește și veĭ putea!». «Să poțĭ, și-atuncĭ veĭ și voi», căcĭ omul vrea ceia ce poate, iar, cînd vrea ceia ce nu poate, nu-ĭ în toate mințile.

Dar, fie cum o fi, cu vorbe nu-l încălzeștĭ pe nimenea, și vorbe rămîn toate abstracțiunile, și, cu cît maĭ abstracte sînt, cu atît maĭ curată vorbă de clacă.

Dar cu asemenea cultură din gazete aŭ început reformatoriĭ noștri. Căcĭ nu maĭ este îndoială că n'aŭ învățat maĭ nimic de la străinĭ decît să vorbească supțire, să se îmbrace supțire și să puie lumea la cale cu frase. Cultura fraselor o puteaŭ învăța bine din gazetele străine.

[1] «Timpul», din 23 Decembre 1877.

Oamenii scot acolo gazete în toate zilele, și, neavînd ce spune, abstracțiunile li vin foarte bine la îndemînă, căci prin mijlocul lor poți scrie coale întregi fără să spui nimic. Să nu ne înșelăm. Beția de cuvinte din gazetele românești e numai întrecerea beției de cuvinte din cele străine. Mai puțin culți, deci avînd mai puține de împărtășit decît străinii, gazetarii noștri aŭ și mai multă nevoie de gură decît de cap, dar și în străinătate lucrează în mare parte gura, fără ca creierii să știe mult despre aceasta. Ci în străinătate în genere nu prea ieaŭ oamenii gazetele în serios, întru cît s'atinge de partea lor intenționalā. Se știe că sînt făcute pentru a trezi patimile societății și a crea în public atmosfera ce-i trebuiește Guvernului saŭ adversarilor săi spre a inaugura suirea unora și coborîrea altora; în sfîrșit presa nu-i cu mult mai mult decît o fabrică de frase, care cu fățărnicie omenească îmbracă interese străine de interesul adevărat al poporului.

Căci ce este Statul, și ce scop are el? Nu din carte — aievea.

Iasă cineva pe uliță saŭ la cîmp, și va vedea îndată ce e. Colo unul vinde, altul cumpără, unul croiește, altul coase, un al treilea bate fierul până-i cald, la cîmp se ară, se samănă, se seceră, colo meliță cînepa, țes, tund oi, și numai în zi de serbătoare staŭ mînile și lucrează creierul. Atunci se folosește omul de prisosul liber al unei vieți de muncă, merge la biserică, după aceia la horă —, în sfîrșit săptămîna toată e a stomahului, serbătoarea e a creierului și a inimii.

Materia vieții de Stat e munca, scopul muncii bunul traiŭ, averea, — deci acestea sînt esențiale. De aceia se și vede care e răul cel mai mare: Sărăcia.

Sărăcia e izvorul a aproape tuturor relelor din lume: boala, darul beției, furtișagul, zavistuirea bu-

nurilor altuia, traiul răŭ în familie, lipsa de credință, răutatea, aproape toate sînt cîștigate saŭ prin sărăcie proprie saŭ prin sărăcia strămoșilor.

Sărăcia trebuie luată în înțelesul ei adevărat.

Sărac e cel ce se simte sărac, căruia îi trebuie neapărat mai mult decît are.

Că este așa, ni e dovadă suma de cuvinte care însemnează relele morale prin cuvinte împrumutate sărăciei și boalei. Mișel, altă dată însemna sărac, azi înseamnă lipsă de calități morale. Tot astfel, «misérable», frances, și «elend», german. Odată Voevozii românești dăruiaŭ prin hrisoave pe «mișei» în înțelesul lor, astăzi mișeii în înțelesul nostru stăpînesc toată țara de la un capăt la altul.

Calitățile morale ale unui popor atîrnă—abstrăgînd de climă și de rasă—de la starea sa economică. Blîndeța caracteristică a poporului românesc dovedește că în trecut el a trăit economicește mulțămit, c'a avut ce-i trebuia.

Deci condiția civilisației Statului este civilisația economică. A introduce formele unei civilisații străine, fără ca să existe corelativul ei economic, e curat muncă zădarnică.

Dar așa aŭ făcut liberalii noștri. În loc de a-și arunca privirile la răul esențial al societății, s'aŭ ținut de relele accidentale și fără însemnătate.

În veacul nostru se înmulțiaŭ trebuințele, deci trebuia înmulțită producția și brațele producătoare. Din contră am urmat. Numărul producătorilor, cari în țara noastră sînt absolut numai țeranii, dă îndărăt, deci e supus la o trudă mult mai mare decît poate purta; și se 'nmulțesc — cine? Cei cari precupețesc munca lui în țară și în afară și clasele parasite. La țară putrezesc grînele omului nevîndute, în oraș plătești pînea cu prețul cu care se vinde la

Viena saŭ la Paris. Căcĭ firul de grîŭ trece prin douăzecĭ de mînĭ de la producător până la consumator, şi pe această cale se scumpeşte, pentru că cele douăzecĭ de mînĭ corespund cu cinzecĭ de gurĭ, care, avînd a trăi de pe dînsul, produc o scumpete artificială.

Va să zică, înmulţindu-se trebuinţele, trebuiaŭ înmulţite izvoarele producţiuniĭ, şi nu samsarlîcul, căcĭ, la urma urmelor, tot negoţul nu e decît un soiŭ de samsarlîc între consumator şi producător, un fel de manipulare, care scumpeşte articolele. În această manipulare naţia agricolă totdeauna pierde, pentru că productele eĭ sînt uniforme în privirea valoriĭ, şi, dacă constituiesc o trebuinţă generală, nu e maĭ puţin adevărat că sînt cel maĭ general articol de producţiune, adecă acela care se face pretutindenea.

Pe cînd naţia agricolă plăteşte atît transportul, cît şi vama şi cîştigul comerciantuluĭ, la cumpărătura unuĭ articol industrial, tot în aceiaşĭ vreme vamă, transport şi cîştigul comerciantuluĭ se scad din preţul cu care naţia agricolă îşĭ vinde productele,— va să zică ea păgubeşte duplu în toate transacţiile eĭ, la vînzarea productelor eĭ, la cumpărătura celor străine. Apoĭ e cumplit de mare diferinţa între valorĭ. Încărcînd 500 de vagoane cu grîŭ, capeţĭ în schimb o jumătate de vagon de obiecte de lux. Cu un cuvînt naţia agricolă e expusă de-a fi exploatată de vecinul industrial, ba de-a pierde pe zi ce merge clasele sale de manufacturierĭ, carĭ, neputînd concura cu fabrica, devin proletare.

Dovada cea maĭ bună pe continent e chiar poporul nostru. Samsarlîcul, care mijloceşte schimbul între productele noastre şi cele străine, încape pe zi ce merge pe mînile străinătăţiĭ. Oamenĭ bătrînĭ n'ar avea decît să asămăneze fisionomia de azĭ a Bucureştilor

cu aceia pe care o avea înnainte de cinzecĭ de anĭ. Nu-ĭ vorbă, nu eraŭ aşa de străluciţĭ Bucureştiĭ pe atuncea, dar eraŭ româneştĭ; azĭ...? Ce să maĭ zicem de Iaşĭ şi, în genere, de oraşele moldoveneştĭ?

Toate împrejurările acestea nu se schimbă prin frase, ba nicĭ măcar prin şcolĭ profesionale. Căcĭ profesiile lipsesc pentru că lipsesc condiţiile lor de existenţă.

Dar aceste împrejurărĭ nu se schimbă nicĭ prin legĭ civile, care reguleazǎ modul în care are a se face transacţiunea x, între indiviziĭ A. şi B., nu se schimbă prin axiomul că toţĭ oameniĭ sînt liberĭ prin drept înnăscut şi inprescriptibil, nicĭ prin regula că eĭ toţĭ sînt născuţĭ egalĭ, nicĭ prin participarea tuturor la afacerile guvernăriĭ.

Evul mediu avea o formă pentru păstrarea fiecăriĭ ramurĭ de producţie, şi aceasta era autonomia breslelor şi îngrădirea lor faţă cu orice agresiune de din afară. La noĭ evul mediu a ţinut până maĭ ierĭ-alaltăierĭ, şi mulţĭ bătrînĭ vor fi ţiind minte epoca în care un străin nu putea fi breslaş. Nu maĭ pomenim că pricinile dintre breslaşĭ se hotăraŭ la staroste, şi se întăriaŭ numaĭ de Vodă; nu maĭ pomenim apoĭ că instituţia a fost atît de puternică, încît Împărăţia, totdeauna foarte diplomată, a Austrieĭ şi-a introdus consulatele în ţară supt numele şi forma de «stărostiĭ de breaslă».

Decĭ «Salus reipublicae summa lex esto». Puţin ni pasă pe basa căror principiĭ metafisico-constituţionale s'ar fi putut realisa bunul traiŭ al claselor Românieĭ; destul că avem dovadă că pe calea liberalismuluĭ mergem tocmaĭ de 'mpotrivă.

Căcĭ Statul are nevoie de clase puternice, şi liberalismul le-a adus la sapă de lemn. Înnainte de 30-40 de anĭ aveam o clasă puternică de ţeranĭ, nu bogată, dar cuprinsă, şi începuturile uneĭ clase de mijloc.

Azi țeranul scade pe zi ce merge, proprietarul, al cărui interese sînt identice cu ale țeranului, asemenea; bresle nu mai avem, negoțul încape pe mînî străine, încît, mîne să vrem să vindem ce avem, găsim cumpărătorî străinî chiar în țară, și-am putea să ni luăm lucrurile în spinare și să emigrăm la America. Chiar ar fi bine să ni luăm de pe acuma o bucată de loc în Mexico, în care să pornim cu toate ale noastre, cînd nu vom mai avea nimic în România.

Să nu ni facem ilusiî. Prin atîrnarea noastră economică am ajuns ca toate Guvernele, spună ele ce-or pofti, să atîrne mai mult orî mai puțin de înrîurirî străine. Nu doar c'ar sta în relație cu consuliî—această acusare ar fi prea gravă, pentru ca s'o facem cuiva. Ne înnegrim uniî pe alțiî, — vorbesc de naturile mai nobile, fie ele în orîce parte, nu de stîrpiturî —, ne înnegrim, zic, uniî pe alțiî, pentru că simțim că starea poporuluî romănesc e nesuferită și că ne-am încurcat rău. Dar în această încurcătură vina istorică și blestemul urmașilor să cază asupra celor ce-aŭ făptuit tot răul, asupra liberalilor de orîce nuanță, cari aŭ format cadre goale, în care a intrat tot gunoiul societățiî, aŭ creat Guvern represintativ, pentru ca să-l umple oamenî ce abia știŭ a îndruga două cuvinte, aŭ făcut ca clasa de mijloc, în loc de a căuta să muncească și să înflorească, să se azvîrle toată asupra puteriî Statuluî, ca să domnească.

Răul esențial a fost că se 'nmulțiaŭ trebuințele fără a se înmulți producția saŭ fără a se urca în mod considerabil valoarea eî; inegalitatea claselor și neliber-tatea, apoî neparticiparea la Guvernul țeriî eraŭ rele cu totul neesențiale.

Dați-mî Statul cel mai absolutist, în care oameniî să fie sănătoșî și avuțî — îl prefer Statuluî celuî mai liber, în care oameniî vor fi miserî și bolnavî. Mai

mult încă — în Statul absolutist, compus din oamenî bogațî și sănătoșî, aceștia vor fi maî liberî, maî egalî, decît în Statul cu legile cele maî liberale, dar cu oamenî miserî. Căcî omul are pe atîta libertate și egalitate, pe cîtă avere are. Iar cel sărac e totdeauna sclav și totdeauna neegal cu cel ce stă de-asupra luî.

CUPRINSUL:

